

مطالعه نقش آموزش مجازی در روابط بین فردی ادراک شده دانش‌آموزان نسبت به معلمان

مجتبی خضری^۱، محبوبه وحدانی^۲، عبدالباسط محمودپور^۳

(صفحات ۲۳۴-۲۵۱)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۱۰ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۰۴

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف مطالعه نقش آموزش مجازی در روابط بین فردی ادراک شده دانش‌آموزان نسبت به معلمان انجام شد. روش: روش این تحقیق کیفی بوده و با استفاده از طرح پدیدارشناسی به توصیف عمیق موضوع پرداخته است. شرکت کنندگان در این پژوهش ۱۱ دانش‌آموز مقطع متوسطه اول شهر تهران در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ بودند که به شیوه در دسترس انتخاب شدند که در مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته شرکت کردند؛ داده‌ها به شیوه کلایزی تحلیل شد. یافته‌ها: در نهایت پس از تحلیل داده‌ها ۴ مقوله اصلی و ۸ مقوله فرعی به دست آمد. بر مبنای یافته‌های این مطالعه، دیدگاه دانش‌آموز درباره محدود شدن ارتباطاتشان با معلمان، سردرگمی دانش‌آموزان در شرایط جدید، مسائل ماهیتی تفاوت آموزش غیرحضوری و حضوری، نگرانی دانش‌آموزان در رابطه با آماده نبودن زیرساخت‌ها به عنوان مؤلفه‌های اصلی به دست آمد. نتیجه‌گیری: نتایج این مطالعه، تبیین‌کننده بسترهای ممکن برای مداخله مثبت در رابطه معلم - دانش‌آموز با توجه به شرایط موجود است.

واژه‌های کلیدی: آموزش مجازی، روابط بین فردی دانش‌آموزان، ارتباط معلم - دانش‌آموز

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، گروه مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

۲. (نویسنده مسئول)، دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
vahdanimahboobeh@gmail.com

۳. دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

مقدمه

امروزه آموزش و پرورش، بنا به ضرورت تغییرات اجتماعی، یکی از سازمان‌های بزرگ و پیچیده در هر کشوری محسوب می‌شود و رشد و بالندگی هر جامعه‌ای مرهون نظام آموزشی آن جامعه است (انصارالحسینی، عابدی، نیلفروشان ۱۳۹۹). آموزش مستلزم فعالیت متقابل و تعامل بین دست کم دو عنصر اساسی آموزگار و یادگیرنده است کلاس درس محیطی است که این تعامل در آنجا شکل می‌گیرد (میکائیلی، ۱۳۷۵). معلم و دانش‌آموز، حداقل یک چهارم از زمان روزانه خود را در مدرسه می‌گذرانند و برقراری ارتباط مؤثر بین آنها باعث بهبود احساسشان نسبت به رویدادها و فرایندهای مرتبط با مدرسه و تحول کیفیت آموزش و یادگیری می‌شود (لاری، حجازی، اژه‌ای، جوکار، ۱۳۹۹). پژوهشگران، مطالعات بسیاری را برای یافتن عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت مسیرهای تحصیلی اولیه دانش‌آموزان انجام داده و در همین مسیر تمرکز زیادی بر جنبه‌های مختلف بافت کلاس و مدرسه نموده‌اند؛ کیفیت رابطه معلم - دانش‌آموز یکی از ابعاد مهم بافت کلاس است چرا که روابط، عامل اساسی در تغییرات تحولی دانش‌آموز هستند (پیانتا^۱، ۱۹۹۹).

از نظر روان‌شناسی این رابطه و بار هیجانی آن، نقش مهمی را در تعیین نگرش دانش‌آموز به ارزشمندی تجربه‌های کلاسی اش دارد و بر تحول او در آینده مؤثر است (پیانتا، هامرو آلن^۲، ۲۰۱۲). رابطه مثبت با معلم، علاوه بر پیشرفت تحصیلی (کورنلوس وایت^۳، ۲۰۰۷)، متضمن مشارکت بالای کلاسی (رودرا^۴ و همکاران، ۲۰۱۱)، خلاقیت (رحمانی زاهد، هاشمی و تفتش، ۱۳۹۷)، احساس رضایت، (وابلز، دن بروک، ولدمن و ون تارتویجک^۵، ۲۰۰۶)، بازگشت به درس (چنگی آشتیانی، کاظمیان، ۱۳۹۷)، کاهش

1. Pianta, R. C

2. Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Allen, J. P

3. Cornelius-White, J

4. Roorda & et al

5. Wubbels, T., Den Brok, P., Veldman, I., & van Tartwijk, J

قلدری (بیرامی، هاشمی، فتحی آذر و علایی، ۱۳۹۱)، روحیه بخشی (جلیلیان، صیدی، گل محمدیان، ۱۳۹۹)، مشارکت کلاسی و درگیری در یادگیری (پیاننا، هامر و استولمن^۱، ۲۰۰۳)، رفتار بهتر درون مدرسه، حضور بیشتر در کلاس درس (روزنفلد، ریچمن و بوون^۲، ۲۰۰۰) و متغیرهای تحولی مثبت بسیار دیگری است.

ارتباط معلم - دانش آموز، صرفا کنش و واکنش ساده‌ای از جانب دو سوی این رابطه نیست، بلکه تبادل کاملی است که در بستری از عوامل مؤثر بر آن شکل می‌گیرد. در واقع، تعامل و ارتباط در کلاس و مدرسه، غالباً بازتابی از زمینه فرهنگی، تاریخی و اجتماعی است (لثو^۳، ۲۰۱۳). یکی از این زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی که می‌تواند بر تعامل معلم و دانش آموز اثرگذار باشد، گرایش به استفاده از آموزش الکترونیکی است که در چند سال اخیر در بین کارگزاران آموزشی، معلمان، مربیان تربیتی جهان بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است (ذوفن، ۱۳۸۳، چن، زاری^۴، ۲۰۱۹، وارتمن، کمبز^۵، ۲۰۱۹). آموزش مجازی، استفاده از فناوری ارتباط از راه دور به منظور دریافت اطلاعات با هدف آموزش و یادگیری است. (یزدی و زند کریمی، ۱۳۹۲). با توجه به اینکه فناوری‌های الکترونیکی جزء لاینفک روش‌های یادگیری است و معلمان یکی از عوامل اصلی انتقال دهنده آموزش الکترونیکی در جامعه می‌باشند، بی شک ترغیب و علاقه مندر کردن آنان به آموزش الکترونیکی از اهداف اصلی آموزش و پرورش است به طور کلی، استفاده از فناوری اطلاعات برای دستیابی به هدف‌های یادگیری با کیفیت و برای همه، امری اجتناب ناپذیر است (آیتی، عطاران و مهر محمدی، ۱۳۸۶).

آموزش و یادگیری الکترونیکی به منزله یکی از شیوه‌های نوین آموزش، در چند دهه اخیر روندی رو به تکامل طی کرده است (احمدی، ۱۳۹۴). با وجود اینکه پیش از همه

1. Pianta, R. C., Hamre, B., & Stuhlman, M
2. Rosenfeld, L. B., Richman, J. M., & Bowen
3. Liu
4. Chan, K. S., & Zary, N
5. Wartman, S. A., & Combs, C. D

گیری COVID-19، بسیاری از ابزارهای جدید در آموزش استفاده شده است، با شیوع کروناویروس و لزوم رعایت فاصله اجتماعی، نیاز به آموزش مجازی بیش از پیش احساس شد و اکثر کشورها در زمان کوتاهی خواه ناخواه مجبور به حرکت به سمت آموزش مجازی و آماده سازی بسترهایی برای پیشبرد باکیفیت این نوع از آموزش شدند (آلمازو، لویز، کوچار^۱، ۲۰۲۰). تأثیر روان‌شناختی قرنطینه گسترده و درخانه ماندن همه مردم جامعه از جمله دانش‌آموزان و استفاده از شیوه آموزش مجازی قابل توجه و مؤثر است و می‌تواند ماندگار باشد (براون، مک کرمک، ریوز، بروک^۲، ۲۰۲۰؛ سینتما^۳، ۲۰۲۰). این بیماری همه گیر منجر به اختلال گسترده در آموزش حضوری شده است (اهمد، آلف، القازلی^۴، ۲۰۲۰). حرکت از چند هزار آموزش آنلاین که در گذشته به صورت غیر رسمی انجام می‌شده به چندین میلیون در طی یک زمان کوتاه کار کوچکی نیست و روی مسائل مختلفی تأثیر می‌گذارد (برازندل و همکاران^۵، ۲۰۱۷). با توجه به اینکه بازگشت به رویکرد قبل از همه‌گیری در زمینه ارائه آموزش و یادگیری بسیار بعید خواهد بود (گاه، ساندرز^۶، ۲۰۲۰)، میتوان از این شرایط به عنوان فرصتی برای بالابردن کیفیت آموزش به شکل مجازی استفاده کرد (پیوت، ۲۰۲۰). یکی از مواردی که میتواند از این شرایط و کلاس‌های مجازی تأثیر بپذیرد، ادراک دانش‌آموزان از ارتباط با معلم است.

در یک کلاس درس، برای ایجاد یادگیری و آموزش، بین معلمان و شاگردان تعاملاتی ایجاد می‌شود که این تعاملات، ادراک دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (وفا، ابراهیمی قوام، اسدزاده، ۱۳۹۳). به طور کلی، دانش‌آموزان به عنوان موجوداتی فعال، تنها به جنبه‌های آموزشی مدرسه توجه ندارند و تنها دانش ارائه شده را دریافت نمیکنند، بلکه تمام محرک‌های مربوط و نامربوط به آموزش را دریافت می‌کنند که روی کارکرد آن‌ها

1. Almarzooq, Z., Lopes, M., & Kochar, A
2. Brown, M., McCormack, M., Reeves, J., Brook, D. C
3. Sintema
4. Ahmed, H., Allaf, M., & Elghazaly, H
5. Brazendale, K., et al
6. Goh, P. S., & Sandars, J.

اثر می‌گذارد (میرکمالی، ۱۳۷۲). از جمله عواملی که در راهبردهای یادگیری دانش‌آموزان می‌تواند مؤثر باشد، برقراری ارتباط با معلمان در خارج از کلاس است که ممکن است بر درک دانش‌آموزان از معلمان و بر روابط دانش‌آموز و معلم و محیط کلاس تأثیر بگذارد (دوربرنسکی، فرایمیر^۱، ۲۰۰۴؛ میرز، کلاوس^۲، ۲۰۱۲) در فضای آموزش مجازی ارتباطات بین دانش‌آموزان و معلمان معمولاً فراتر از زمان و مکان کلاس گسترش می‌یابد. این نوع ارتباط خارج از کلاس می‌تواند بر روی رشد تحصیلی، اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان تأثیر بگذارد (هرشکویت، الهیجا، زادان^۳، ۲۰۱۹).

با توجه به نقش بافت و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی، طراحی پژوهش‌های درون فرهنگی برای تحلیل و فهم رابطه معلم و دانش‌آموز، ضروری به نظر می‌رسد. بر این اساس در پژوهش حاضر نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی به عنوان بستر پژوهش مدنظر قرار گرفت. بهره‌گیری از زاویه دید دانش‌آموزان در بافت جامعه ایرانی، ما را از جزئیات عمیقی در رابطه معلم-دانش‌آموز و ادراک دانش‌آموزان از این رابطه در شرایط جدید باخبر می‌سازد که به شیوه نظری نمیتوان به آن‌ها دست یافت. پژوهش‌های متعددی در ارتباط با ادراک دانش‌آموزان از ارتباط با معلمان انجام شده است. فانی و خلیفه (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای نشان دادند بین ادراک از رفتار معلم و خودپنداره تحصیلی و عملکرد تحصیلی رابطه‌ای معنادار وجود دارد. همچنین، نتایج پژوهش لاری و همکاران (۱۳۹۹) نشان داد مراقبت، علاقه و مشارکت، اعتماد متقابل و حمایت از ساختار کلاس مضامین اصلی ویژگی‌ها و کنش‌هایی است که از نظر دانش‌آموزان مقطع ابتدایی بر ارتباط معلم-دانش‌آموز اثر می‌گذارد. رویارویی ایده‌های سنتی در جامعه ایران با تغییرات جدید و شیوع ناگهانی ویروسی که به این تغییرات جدید سرعت سرسام‌آوری بخشید، به تحولاتی در شرایط شکلگیری ارتباط معلم-دانش‌آموز منجر شده است که

1. Dobransky, N. D., & Frymier, A. B
2. Myers, S. A., & Claus, C. J
3. Hershkovitz, A., Elhija, M. A., & Zedan, D

می‌باید به آن‌ها توجه داشت؛ بنابراین هدف پژوهش حاضر مطالعه نقش آموزش مجازی در روابط بین فردی ادراک شده دانش‌آموزان نسبت به معلمان است.

روش پژوهش

این مطالعه به روش کیفی و با رویکرد پدیدارشناسی صورت گرفت. جامعه این تحقیق شامل دانش‌آموزان دختر متوسطه اول شهر تهران بود. با توجه به شیوع بیماری کرونا و غیرحضور بودن مدارس دسترسی به دانش‌آموزان دشوار بود و به همین دلیل برای نمونه‌گیری از روش غیرتصادفی در دسترس استفاده شد. ابتدا معرفی و برقراری ارتباط صورت می‌گرفت، با معرفی طرح پژوهشی به ایشان، شرکت در طرح به آن‌ها پیشنهاد می‌شد و جنبه‌های اخلاقی موضوع از جمله محرمانه بودن اظهارات، عدم افشای هویت ایشان، عدم مداخله در امور شخصی و خانوادگی آن‌ها و ... مورد تأکید قرار می‌گرفت. چنانچه هریک از آنها برای شرکت در طرح داوطلب می‌شد، قرار مصاحبه در زمان مورد توافق طرفین گذاشته می‌شد، حجم نمونه براساس اصل اشباع نهایتاً به ۱۱ نفر رسید. در واقع با ۹ شرکت‌کننده اشباع حاصل شد و برای اطمینان از اینکه داده‌های جدیدی وجود ندارد ۲ شرکت‌کننده دیگر اضافه شد.

روش تحلیل داده‌ها

داده‌ها با استفاده از روش کلایزری تحلیل خواهد شد. در روش کلایزری هفت گام برای رسیدن به هدف طی می‌شود. در مرحله اول کلایزری، در پایان هر مصاحبه، ابتدا بیانات ضبط شده شرکت‌کنندگان مکرراً گوش داده می‌شود و اظهاراتشان، کلمه به کلمه روی کاغذ نوشته می‌شود و جهت درک احساس و تجارب شرکت‌کنندگان چندبار مطالعه می‌شود و در مرحله دوم، زیراطلاعات بامعنی، بیانات مرتبط با پدیده مورد بحث، خط کشیده می‌شود و به این طریق جملات مهم مشخص می‌شوند. در مرحله سوم بعد از مشخص کردن عبارات مهم هر مصاحبه، سعی می‌شود از هر عبارت یک

مفهوم که بیانگر معنی و قسمت اساسی تفکر فرد بود استخراج شود. بعد از استخراج کدها، مفاهیم تدوین شده به دقت مطالعه می شود و براساس تشابه مفاهیم آنها دسته بندی می شود. بدین روش، دسته های موضوعی از مفاهیم تدوین شده تشکیل می شود. در مرحله پنجم نتایج برای توصیف جامع از پدیده تحت مطالعه به هم پیوند می یابند و دسته های کلی تری را به وجود می آورند. در مرحله ششم، توصیف جامعی از پدیده تحت مطالعه ارائه می شود. مرحله پایانی اعتباربخشی با ارجاع به هر نمونه و پرسیدن درباره یافته ها انجام می شود. برای اعتباربخشی به یافته ها پس از تحلیل و کدگذاری به مشارکت کنندگان مجدداً مراجعه شد و درباره یافته ها از آن ها سؤالاتی پرسیده شد تا اطمینان لازم حاصل شود

ابزار

برای جمع آوری داده های پژوهش از مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شد. سؤالات مصاحبه در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱. سؤالات مصاحبه نیمه ساختاریافته

سؤالات مصاحبه نیمه ساخت یافته در مصاحبه با مشارکت کنندگان	
۱	در رابطه با کرونا و شرایط پیش آمده چه نظری دارید؟
۲	کرونا چه تغییراتی را در زندگی شما ایجاد کرد؟
۳	در ارتباط با آموزش مجازی چه نظری دارید؟
۴	ارتباط شما با معلمان قبل از مجازی شدن آموزش ها چگونه بود؟
۵	ارتباط شما با معلمان طی آموزش ها و کلاس های مجازی چگونه بود؟
۶	نحوه مطالعه شما بعد از کرونا چه تغییری کرد؟
۷	نحوه تدریس دروس بعد از کرونا چگونه شد؟
۸	نظراتان درباره نحوه پرسش و پاسخ و ارزیابی ها طی آموزش مجازی چیست؟

برای مصاحبه با دانش آموزان، پیامی متنی آماده شد که در آن ملاک های افرادی که

می‌توانند در پژوهش شرکت کنند شرح داده، درخواست شرکت در پژوهش و اطلاعات تماس با محقق در ذیل پیام گنجانده شد. سپس در گفتگویی کوتاه با افراد متقاضی مسائل رازداری و رضایت آگاهانه شرح داده شد و در صورت تمایل فرد به شرکت در مصاحبه زمانی به صورت توافقی برای انجام مصاحبه تعیین می‌شد. طول مدت مصاحبه‌ها از ۴۰ تا ۶۰ دقیقه متفاوت بود. مصاحبه با توجه به شرایط موجود به صورت تلفنی و یا در فضای مجازی انجام شد. مصاحبه مجازی که در بستر نرم افزار شاد انجام شد بنا به درخواست مشارکت کنندگان به صورت متنی و یا با ارسال صدا انجام شد به صورتی که ابتدا مصاحبه گر بعد از توضیحات لازم سؤال اول را از مشارکت کننده پرسید و سپس مشارکت کننده پاسخ مورد نظرش را ارائه کرد و همین روال ادامه داشت تا زمانی که مصاحبه به اتمام رسید. تجزیه و تحلیل در پژوهش پدیدارشناسی، فرایند تفسیر داده‌های کیفی برای شنیدن و تفسیر صدا و دیدگاه شرکت کنندگان انتخاب شده است (کرافورد، ۲۰۱۶، به نقل از لاری و همکاران، ۱۳۹۹). پس از انجام هر مصاحبه، فایل صوتی به طور کامل گوش داده شد و سپس نسخه برداری صورت گرفت. کدگذاری داده‌ها. فرایند تشخیص مفهوم پدیده‌های مورد نظر مبتنی بر اطلاعات دریافتی است که با بیشتر شدن تعداد مصاحبه‌ها و توسعه بینش محقق از تجربه‌های مشارکت کنندگان، زمینه‌های اصلی و مشترک موجود بین آنها و روابط آنها با پدیده‌های مجاور نیز مشخص می‌گردد (فتحی، ۱۳۸۴، به نقل از لاری و همکاران، ۱۳۹۹).

یافته‌ها

شرکت کنندگان پژوهش از ۱۱ دانش‌آموز مقطع متوسطه اول در سنین ۱۱ تا ۱۴ ساله تشکیل شد. ۴ نفر از دانش‌آموزان کلاس هفتم، ۴ نفر هشتم و ۳ نفر دانش‌آموز کلاس نهم بودند. یافته‌های پژوهش شامل ۴ مقوله اصلی است که عبارتند از: الف) محدود شدن ارتباطات ب) سردرگمی در شرایط جدید ج) تفاوت آموزش غیرحضوری د) آماده نبودن زیرساخت‌ها که در جدول ۲ به آن‌ها اشاره شده است.

جدول ۲. ادراک دانش‌آموزان از ارتباط با معلم در آموزش مجازی

مقوله‌های اصلی	مقوله‌های فرعی
محدود شدن ارتباطات	دشواری پرسش و پاسخ ابهام در جواب سؤالات
سردرگمی در شرایط جدید	پیام‌های اضافه و ابهام دانش‌آموزان روش‌های مختلف تدریس
تفاوت آموزش غیرحضور	تأثیر ارتباط حضوری با معلم تأثیر زبان بدن معلم
آماده نبودن زیرساخت‌ها	سرعت پایین اینترنت سرعت پایین برنامه شاد

الف) محدود شدن ارتباطات

منظور از محدود شدن ارتباطات، تغییراتی است که بر اثر شرایط جدید در ارتباط بین معلم و دانش‌آموز ایجاد شده است. این مقوله از دو مقوله «دشواری پرسش و پاسخ» و «ابهام در جواب سؤالات» است.

۱- الف) دشواری پرسش و پاسخ

سؤال پرسیدن و پاسخ گفتن در شرایط آموزش آنلاین تغییر کرده و طولانی شده، به طوری که روند آن طولانی شده و دانش‌آموزان برای رسیدن پاسخ سؤالاتشان باید مدت زیادی را منتظر بمانند. در این مورد شرکت‌کننده شماره یک می‌گوید «می‌تونیم مثل قبل از آن‌ها سؤال‌هایی که داشتیم را بپرسیم میتونستیم از شون توی همین شبکه سؤال بپرسیم ولی معلم‌ها مثل اون موقع نمی‌تونستند توضیح بدنند پای تخته که بگن این طوری به خورده برای همه سخت شد»

۲- الف) ابهام در جواب سؤالات

دانش‌آموزان در آموزش‌های غیرحضور در به دست آوردن جواب نهایی سؤالاتشان دچار ابهام هستند و معتقدند توضیحات معلمان در فضای مجازی آن‌ها را قانع نمی‌کند و در پاسخ به سؤالاتشان اکتفا نمی‌کند. شرکت‌کننده شماره ۱ معتقد است «تو

کلاس‌های آنلاین زیاد اتفاق می‌وفته مثلاً من یه سؤال از معلم می‌پرسم و معلم جواب می‌ده و تو جواب معلم هنوز نکات مبهمی برای من وجود داره دوباره درباره اون نکات مبهم سؤال می‌پرسم و معلم جواب می‌ده اما باز هم اون نکات مبهم وجود داره و من باز هم اون نکته مبهم رو می‌پرسم ولی معلم منو می‌فرسته سراغ کتاب در صورتی که تو کتاب شاید نباشه یا اگه باشه کامل نباش»

ب) سردرگمی در شرایط جدید

دانش‌آموزان طی آموزش تلویزیونی و مجازی دچار سردرگمی شده، هنوز تکلیف دانش‌آموزان و مسیری که باید طی کنند روشن نیست و نمی‌دانند چه واکنش‌هایی باید در این شرایط داشته باشند

۱- ب) پیام‌های اضافه و ابهام دانش‌آموزان

تعداد زیاد پیام‌های اضافه دانش‌آموزان در گروه‌های درسی باعث شده تا مطالب مفید و آموزشی به سختی پیدا شوند و پیدا کردن پیام‌های مفید بین پیام‌های حاشیه‌ای دشواری زیادی برای دانش‌آموزان ایجاد کرده است. شاهد این مدعا اظهارات شرکت‌کننده شماره ۳ است که می‌گوید: بچه‌ها خیلی زیاد انتقاد می‌کنند توی کلاس آنلاین با هم حرف می‌زنند چت‌های زیادی دارند به نظر من حرفای الکی دارند مربوط به درس زیاد نمی‌گن»

۲- ب) روش‌های مختلف تدریس

در آموزش‌های تلویزیونی معلمان متعددی آموزش می‌دهند که هر کدام شیوه‌های آموزشی خاص خود را دارد. در آموزش‌های آنلاین هم فیلم‌ها متعددی وجود دارد که هر کدام با روش خاصی محتوا را آموزش می‌دهد و معلمان از این فیلم‌ها برای آموزش بهتر و تعمیق مطالب برای دانش‌آموزان استفاده می‌کنند. شرکت‌کننده شماره ۲ می‌گوید: «شما در نظر بگیرید که من اول سال با یک معلم آشنا شدم حداقل میشه گفت چهار ماه یا پنج ماه فقط اون معلم تدریس داشته شیوه تدریس اون رو میدونم، معلمی که توی

تلویزیونه یک جور دیگه بیان میکنه ما اینطوری گیج میشیم کاملاً تمرکز که روی داشتیم از دست میدیم»

ج) تفاوت آموزش غیرحضوری

دراین مقوله دانش‌آموزان به ماهیت تفاوت بین آموزش حضوری و غیرحضوری اشاره می‌کنند.

۱-ج) تأثیر ارتباط حضوری با معلم

به نظر می‌رسد دانش‌آموزان هنگام ارتباط حضوری با معلم در مقایسه با ارتباط غیرحضوری آرامش بیشتری داشته و می‌توانند بهتر با ایشان ارتباط برقرار کنند. شرکت‌کننده شماره ۲ معتقد است: «قطعاً حس بودن پیش معلم یک حس قشنگ‌تره»

۲-ج) تأثیر زبان بدن معلم

زبان بدن معلم در آموزش حضوری برای همه دانش‌آموزان به راحتی قابل مشاهده است و الآن که در آموزش‌های آنلاین با صداهای ضبط شده و متن‌های تایپی معلمان مواجه شده‌اند بیشتر به اهمیت آن پی برده‌اند. مشارکت‌کننده شماره ۲ در اینباره می‌گوید: «بعضی از معلمان حرکات دست و یا حتی لحن صحبت کردنشون خیلی روی تدریس تأثیر می‌گذاره اما اینجا من فقط یک صدا می‌شنوم که چهره رو نمی‌بینم»

د) آماده نبودن زیرساخت‌ها

مسائل دیگری هم که روی آموزش آنلاین تأثیر می‌گذارند و می‌تواند کیفیت این آموزش‌ها را تحت تأثیر قرار دهد عبارت‌اند از:

۱-د) سرعت پایین اینترنت

سرعت پایین اینترنت در تمام کارهایی که با اینترنت انجام می‌شود اهمیت زیادی دارد، در شرایط آموزش آنلاین که تعداد زیادی از دانش‌آموزان و معلمان به شبکه‌های آنلاین رو آورده‌اند سرعت پایین اینترنت می‌تواند این آموزش‌ها را تحت تأثیر قرار دهد.

مشارکت‌کننده شماره ۲ معتقد است: «متأسفانه سرعت پایین بود و برای ارتباط برقرار کردن باید منتظر می‌موندیم حقیقتاً این وضع را دوست نداشتم و نمی‌خواهم این وضع ادامه پیدا کند»

۲-۵) سرعت پایین برنامه شاد

با توجه به اینکه برنامه شاد برای دانش‌آموزان و معلمان در زمانی کوتاه ایجاد شد و کم‌کم بروز شد اما همچنان مسائلی داشت که عدم رضایت دانش‌آموزان را باعث شده بود. شرکت‌کننده شماره ۸ می‌گوید: «سرامتحان هم وقت کمه نت شاد ضعیفه ما سر امتحان بودیم یک دفعه نت ضعیف شد نیم ساعت طول کشید تا پیامم برای خانم ارسال بشه تازه نیم ساعت از مطالب خانم جا موندم»

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش به مطالعه نقش آموزش مجازی در روابط بین فردی ادراک شده دانش‌آموزان نسبت به معلمان پرداخته شد. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که ارتباط دانش‌آموزان با معلمانشان در شرایط آموزش آنلاین در ۴ حوزه تغییر کرده که به این شرح تحلیل شدند: الف) محدود شدن ارتباطات ب) سردرگمی در شرایط جدید ج- تفاوت آموزش غیرحضوری د) آماده نبودن زیرساخت‌ها.

در ارتباط با مقوله محدود شدن ارتباطات، دانش‌آموزان به ویژگی‌ها و مواردی در آموزش آنلاین اشاره کرده‌اند که بر ارتباطشان با معلمانشان مؤثرند. این نکته مهمی در دستاوردهای پژوهش حاضر است که نقش برجسته کنش و ویژگی‌های معلم در ذهن دانش‌آموز را در کیفیت رابطه معلم - دانش‌آموز بررسی می‌کند؛ عاملی که در پژوهش‌ها در خصوص ارتباط معلم - دانش‌آموز کمتر مورد تأکید قرار گرفته است. در شرایط غیرمنتظره‌ای که به دلیل ویروس کرونا ایجاد شد و آموزش و پرورش مجبور به استفاده از آموزش آنلاین شد، نتیجه این پژوهش نشان داد از دید دانش‌آموزان ارتباطات بین آن‌ها و معلمانشان به اشکال مختلفی محدود شده است که شامل دشواری پرسش و پاسخ و

ابهام در جواب سؤالات است که در نتیجه عدم حضور در کلاس است. این نوع ارتباط خارج از کلاس می‌تواند بر روی رشد تحصیلی، اجتماعی و عاطفی دانش‌آموزان تأثیر بگذارد (هرشکویت، الهیجا، زادان، ۲۰۱۹). در تبیین این یافته می‌توان گفت معلم و دانش‌آموزان هنگام پرسش و پاسخ در شرایطی خارج از رابطه حضوری کلاس درس، نمی‌توانند ارتباط مستقیم و روشنی با یکدیگر برقرار کنند و همین مسئله باعث ایجاد ابهام در سؤال‌ها و جواب‌های ارائه شده می‌شود. این وضعیت با معیار جدیدی متضاد با نقش سنتی درباره جستجو و استفاده از اطلاعات و پاسخ به دانش‌آموز است (خراسانی، کنعانی نیری، ۱۳۹۵).

سردرگمی در شرایط جدید مقوله اصلی دیگری است که دانش‌آموزان در آن به ناآشنا بودن با آموزش جدید و سختی تطبیق با این شرایط اشاره کرده‌اند که شامل دو قسمت سردرگمی به دلیل پیام‌های اضافه و ابهام دانش‌آموزان و همچنین سردرگمی بین روش‌های مختلف تدریس معلمان است. مدیریت کلاس و ایجاد نظم در کلاس‌های حضوری به دلیل اینکه معلمان همزمان تمام دانش‌آموزان را می‌بینند به نسبت آسان‌تر انجام می‌شود. همچنین آموزش آنلاین و آموزش تلویزیونی توسط معلمان مختلفی انجام می‌شود که طبیعتاً ممکن است روش‌های متفاوتی را برای تدریس دروس اختیار کنند و برای دانش‌آموزان تطبیق همزمان با این روش‌های مختلف دشوار است. یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر جو کلاس و یادگیری دانش‌آموزان، ساختار نظم و توانایی معلم در ایجاد نظم در کلاس است که در آموزش مجازی این مسئله نیاز مهارت معلم و تغییر معیارها دارد (بهارلو، بهروز، ۱۳۹۸).

مقوله بعدی به تفاوت‌های ماهیتی آموزش غیرحضوری و حضوری اشاره دارد که در دو بخش تأثیر ارتباط حضوری با معلم و تأثیر زبان بدن مورد تحلیل قرار گرفت. اهمیت زبان بدن و حضور صمیمانه در کنار معلم و تأثیر آن در یادگیری بهتر را می‌توان در

پژوهش‌های مختلفی دید. کریستوفل^۱ (۱۹۹۰) معتقد است که معلمان با انجام رفتارهای بی‌واسطه در کلاس، روابط نزدیک‌تری را با دانش‌آموزان شکل می‌دهند و به آنان انگیزه صحبت می‌بخشند. پژوهش هاران^۲ (۲۰۰۶) و هسو^۳ (۲۰۰۶) نیز صحت این موضوع را نشان داده است؛ در تبیین این یافته می‌توان گفت ارسال پیام و ارتباط تنها از طریق رابطه کلامی اتفاق نمی‌افتد و زبان بدن نقش مهمی در دریافت پیام و تفسیر آن توسط گیرنده دارد. در آموزش مجازی نیز عدم برقراری ارتباط چشمی بین دانش‌آموزان و معلم و ندیدن زبان بدن معلم حین تدریس می‌تواند روی دریافت آموزش‌ها و کیفیت یادگیری دانش‌آموزان مؤثر باشد.

در بخش دال آماده نبودن زیرساخت‌های برای آموزش آنلاین در دو حیطه مرتبط با برنامه شاد و سرعت پایین اینترنت پرداخته شد. پژوهش‌هایی در رابطه با استفاده از وسایل الکترونیکی در آموزش پرداخته و نشان داده‌اند استفاده از آموزش الکترونیکی در صورتی که بستر آن آماده باشد و در شرایط مناسب انجام شود می‌تواند به یادگیری بهتر دانش‌آموزان کمک کند (ذوفن، ۱۳۸۳، چن، زاری، ۲۰۱۹، وارتمن، کمبز، ۲۰۱۹). وجود مشکلات سخت‌افزاری که با توجه به غیرمنتظره بودن این بیماری همه‌گیر تا حدی قابل پیش‌بینی بود، روند اجرای آموزش الکترونیک در مدارس و سازگاری دانش‌آموزان و معلمان را که در تلاش برای بالا بردن کیفیت آموزش مجازی هستند را به تأخیر می‌اندازد. مطالعه حاضر، نقش آموزش مجازی در روابط بین فردی ادراک شده دانش‌آموزان نسبت به معلمان را توصیف کرده و این تغییرات را با توجه به بافت اختصاصی فرهنگی و تاریخی نظام تعلیم و تربیت ج.ا.ایران، پیگیری نموده است. این پژوهش علاوه بر آنکه به جزییاتی از عوامل کلاسی مؤثر بر شکل‌گیری رابطه مثبت پرداخته ابعاد فردی معلم و دانش‌آموز را که اثرگذار دیده می‌شوند را نیز جستجو کرده است. یکی از محدودیت‌های

1. Christophel, D. M
2. Harran, T. J
3. Hsu, L. L. I

این پژوهش اکتفا به مقطع متوسطه است که با توجه به اهمیت مضاعف آن انتخاب گردیده؛ لکن با توسعه مقاطع تدریس ممکن است یافته‌های این پژوهش به نتایج گسترده‌تری بینجامد. برای پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود که برای رسیدن به قدرت تعمیم بیشتر، ابزار کمی مبتنی بر یافته‌های پژوهش حاضر ساخته شود. از بعد کاربردی نیز، یافته‌های این پژوهش می‌تواند سرفصل کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی برای معلمان و همین‌طور مبنایی برای تصمیم‌گیری در رابطه با چگونگی بهتر ساختن آموزش مجازی و افزایش بازده آن برای برنامه‌ریزان قرار گیرد.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از تمام دانش‌آموزان شرکت‌کننده در پژوهش، خانواده‌های آنان و مسئولین و مشاوران آموزش و پرورش و کسانی که در انجام این پژوهش همکاری نمودند تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

- احمدی، ا. (۱۳۹۴). رابطه آموزش مجازی و خلاقیت دانش‌آموزان در هزاره سوم، فصلنامه علمی-پژوهشی خانواده و پژوهش، ۱۲ (۴)، ۴۱-۵۶.
- انصارالحسینی، ه؛ عابدی، م؛ نیلفروشان، پ. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر مشاوره انطباق‌پذیری شغلی بر اشتیاق تحصیلی و عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان، فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره، ۱۹ (۷۵)، ۸۸-۱۱۴.
- آیتی، م؛ عطاران، م؛ مهرمحمدی، م. (۱۳۸۶). الگوی تدوین برنامه‌های درسی مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات در تربیت معلم، فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۲ (۵)، ۵۵-۸۰.
- بهارلو، ف؛ بهروز، ف. (۱۳۹۸). راهکارهای عملی مدیریت کلاس درس در مدارس ابتدایی. پژوهشنامه اورمزد. (۴۷) ۱، ۲۷-۵۴.
- بیرامی، م؛ هاشمی، ت؛ فتحی‌آذر، ا؛ علایی، پ. (۱۳۹۱). قلدری سنتی در نوجوانان دختر مدارس راهنمایی، نقش کیفیت ارتباط معلم-دانش‌آموز، روان‌شناسی تربیتی، ۸ (۲۶)، ۱۵۱-۱۷۶.
- جلیلیان، م؛ صیدی، م؛ گل محمدیان، م. (۱۳۹۹). شناسایی شاخص‌های مدرسه کارآمد پس از زلزله: یک پژوهش کیفی از زلزله سرپل‌ذهاب. فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره، ۱۹ (۷۴)، ۱۶۶-۱۸۱.

- چنگی آشتیانی، ح؛ کاظمیان، س. (۱۳۹۷). نقش عوامل حمایت روانی اجتماعی بر انطباق‌پذیری دانش‌آموزان کنکوری در بحران زلزله. *فصلنامه علمی پژوهش‌های مشاوره*، ۱۷ (۶۷)، ۱۰۵-۱۲۱.
- خراسانی، ا؛ کنعانی نیری، پ. (۱۳۹۵). یادگیری موبایلی پارادایم جدیدی در یادگیری مجازی. انتشارات مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران. تهران.
- ذوفن، ش (۱۳۸۳). کاربرد فناوری‌های جدید در آموزش. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- رحمانی زاهد، ف؛ هاشمی، ز؛ نقش، ز. (۱۳۹۷). مدل یابی علی خلاقیت: نقش سبک‌های تعامل معلم - دانش‌آموز و نیازهای بنیادی روان‌شناختی، *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۱۱(۱)، ۳۱-۵۴.
- فانی، ح؛ خلیفه، م. (۱۳۸۸). بررسی رابطه ادراک از رفتار معلم با خودپنداره‌ی تحصیلی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهر شیراز. *فصلنامه رهیافتی‌نودر مدیریت آموزشی*، ۲(۳)، ۳۷-۶۴.
- لاری، ن؛ حجازی، ا؛ جوکار، ب؛ اژه‌ای، ج. (۱۳۹۹). تحلیل پدیدارشناسی ادراک دانش‌آموزان از ویژگی‌ها و کنش‌های مؤثر معلم در رابطه معلم - دانش‌آموز، *فصلنامه روان‌شناسی*، ۲۴(۱)، ۳-۲۲.
- میرکمالی، م. (۱۳۷۲). روابط انسانی در مدرسه، *فصلنامه مدیریت در آموزش و پرورش*، ۲(۷)، ۴۱-۵۶.
- میکائیلی، ف. (۱۳۷۵). ادراک دانش‌آموزان از محیط روان‌شناختی کلاس و رابطه آن با پیشرفت تحصیلی، *انگیزش درونی و اضطراب آنان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.
- وفا، ش؛ ابراهیمی قوام، ص؛ اسدزاده، ح. (۱۳۹۳). رابطه بین باورهای خودکارآمدی معلم و ادراک دانش‌آموز از جو کلاس با راهبردهای خودتنظیمی یادگیری دانش‌آموزان و مقایسه آن در دانش‌آموزان دختر پایه اول متوسطه مدارس تیزهوشان و عادی شهر تهران، *روان‌شناسی افراد استثنایی*، ۴(۱۴)، ۱۰۴-۱۲۶.
- یزدی، م؛ زند کربیمی، ج. (۱۳۹۲). تأثیر آموزش الکترونیکی بر روی برخی از ابعاد روانی و پیشرفت تحصیلی. *مجله بین‌المللی آموزش و یادگیری*، ۲(۲)، ۴۰-۵۸.

Ahmed, H., Allaf, M., & Elghazaly, H. (2020). COVID-19 and medical education. *The Lancet Infectious Diseases*.

Almarzooq, Z., Lopes, M., & Kochar, A. (2020). Virtual learning during the COVID-19 pandemic: a disruptive technology in graduate medical education. *Journal of the American College of Cardiology*.<https://doi.org/10.1016/j.jacc.2020.04.015>

Brazendale, K., et al. (2017) 'Understanding differences between summer vs. school obesogenic behaviors of children: The structured days hypothesis', *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 14. <https://doi.org/10.1186/s12966-017-0555-2>

Brown, M., McCormack, M., Reeves, J., Brook, D. C. (2020). *2020 Educause*

Horizon Report Teaching and Learning Edition (pp. 2-58). EDUCAUSE.

- Chan, K. S., & Zary, N. (2019). Applications and challenges of implementing artificial intelligence in medical education: integrative review. *JMIR medical education*, 5(1), e13930.
- Christophel, D. M. (1990). The relationships among teacher immediacy behaviors, student motivation, and learning. *Communication Education*, 39(4), 323-340.
- Cong, L. X. (2005). Equal and leading: Two perspectives of teacher-student relationship. *Journal of Educational Studies*, 1(2), 27–31.
- Cornelius-White, J. (2007). Learner-centered teacher-student relationships are effective: A meta-analysis. *Review of educational research*, 77(1), 113-143.
- Dobransky, N. D., & Frymier, A. B. (2004). Developing teacher-student relationships through out of class communication. *Communication Quarterly*, 52(3), 211-223.
- Goh, P. S., & Sandars, J. (2020). A vision of the use of technology in medical education after the COVID-19 pandemic. *MedEdPublish*, 9.
- Harran, T. J. (2006). A study of teachers' behavior.. *Communication Studies*, 19, 19-34.
- Hershkovitz, A., Elhija, M. A., & Zedan, D. (2019). WhatsApp Is the Message: Out-of-Class Communication, Student-Teacher Relationship, and Classroom Environment. *Journal of Information Technology Education*, 18.
- Hsu, L. L. I. (2006). *The relationship among teachers' verbal and nonverbal immediacy behaviors and students' willingness to speak in English in central Taiwanese college classrooms*. Oral Roberts University.
- Liu, P. (2013). Perceptions of the teacher-student relationship: A study of upper elementary teachers and their students. *International Education*, 42(2), 3-23.
- Myers, S. A., & Claus, C. J. (2012). The relationship between students' motives to communicate with their instructors and classroom environment. *Communication Quarterly*, 60(3), 386-402.
- Pianta, R. C. (1999). *Enhancing relationships between children and teachers*. American Psychological Association.
- Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Allen, J. P. (2012). Teacher-student relationships and engagement: Conceptualizing, measuring, and improving the capacity of classroom interactions. In *Handbook of research on student engagement* (pp. 365-386). Springer, Boston, MA.
- Pianta, R. C., Hamre, B., & Stuhlman, M. (2003). Relationships between teachers and children. *Handbook of psychology*, 199-234.
- PIVOT MedEd (2020) PIVOT Med Ed. Available at: <https://sites.google.com/view/pivotmeded/home> (Accessed: 24 March 2020).
- Roorda, D. L., Koomen, H. M., Spilt, J. L., & Oort, F. J. (2011). The influence of affective teacher–student relationships on students' school engagement and

achievement: A meta-analytic approach. *Review of educational research*, 81(4), 493-529.

Rosenfeld, L. B., Richman, J. M., & Bowen, G. L. (2000). Social support networks and school outcomes: The centrality of the teacher. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 17(3), 205-226.

Sintema, E. J. (2020). Effect of COVID-19 on the performance of grade 12 students: Implications for STEM education. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 16(7), em1851.

Wartman, S. A., & Combs, C. D. (2019). Reimagining medical education in the age of AI. *AMA journal of ethics*, 21(2), 146-152.

Wubbels, T., Den Brok, P., Veldman, I., & van Tartwijk, J. (2006). Teacher interpersonal competence for Dutch secondary multicultural classrooms. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 12(4), 407-433.

